

NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

INTERMEDIATE LEVEL OF SPOKEN SANSKRIT

DR. ANURADHA CHOUDRY

DEPARTMENT OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

IIT Kharagpur

**Lecture 06: Revision and practice of विभक्ति (vibhakti – declension)
forms: first and second person pronouns in the singular**

CONCEPTS COVERED

- ❑ Revision of अस्मत् (asmat – us) युष्मत् (yuṣmat - you) pronouns in एकवचनम् (ekavacanam - singular) forms
- ❑ Revision of simple धातुरूप (dhāturūpa – verb conjugation) and introducing the Causative form
- ❑ Building of vocabulary

सम्भाषणम् (sambhāṣaṇam) - Conversation

आर्या - नमस्ते पीयूष! तव सर्वं कुशलम् अस्ति किम्?
āryā - namaste pīyūṣa! tava sarvaṁ kuśalam asti kim?

शिष्यः - आम् आर्ये ईश्वरस्य कृपया मम सर्वं कुशलम् अस्ति।
śiṣyaḥ - ām ārye īśvarasya kṛpayā mama sarvaṁ kuśalam asti

आ - अद्य विरामदिनम् अस्ति। त्वं किं करिष्यति? क्षम्यताम् त्वं किं करिष्यसि?
ā - adya virāmadinam asti | tvam kiṁ kariṣyati? kṣamyatām tvam kiṁ kariṣyasi?

शि - अद्य अहं प्रातः काले उत्थाय क्रीडाङ्गनं गमिष्यति।
śi - adya ahaṁ prātaḥ kāle utthāya krīḍāṅganam gamiṣyati |

आ - गमिष्यति?
ā - gamiṣyati?

शि - क्षम्यताम् | अहं गमिष्यामि।
śi - kṣamyatām | aham gamiṣyāmi |

आ - तत्र त्वाम् अन्ये जनाः अपि मेलिष्यन्ति किम्?
ā - tatra tvām anye janāḥ api meliṣyanti kim?

शि - आम् । ² मां तत्र अन्यानि मित्राणि मेलिष्यन्ति ।

śi - ām | mām tatra anyāni mitrāṇi meliṣyanti |

आ - ³ त्वया सह किं करिष्यन्ति ?

ā - tvayā saha kiṁ kariṣyanti ?

शि - ³ मया सह पादकन्दुकं क्रीडिष्यन्ति ।

śi - mayā saha pādakandukam kṛīḍiṣyanti |

आ - उत्तमम् । ⁴ तुभ्यं किमपि दातुम् इच्छामि ।

ā - uttamam | tubhyaṁ kimapi dātum icchāmi |

शि - किम् आर्ये । ⁴ मह्यम् अथवा मे किं कार्यं दातुम् इच्छति ?

śi - kim ārye | mahyam athavā me kiṁ kāryam dātum icchati ?

आ - आश्चर्यम् । ⁵ त्वं सर्वदा मत् कार्यस्य एव प्रतीक्षां करोषि किम् ?

ā - āścaryam | tvam sarvadā mat kāryasya eva pratīkṣām karoṣi kim ?

शि - एवं नास्ति आर्ये। ^{5th P.} त्वत् केवलं कार्यस्य एव प्रतीक्षां न करोमि।

śi - evaṁ nāsti ārye | tvat kevalaṁ kāryasya eva pratīkṣāṁ na karomi |

6th P. मम मनसि अद्यत्वे सर्वदा कार्य-विषये चिन्तनं चलति अतः उक्तवान्।
mama manasi adyatve sarvadā kārya-viṣaye cintanaṁ calati ataḥ uktavān |

^{these days}
अन्यथा मा चिन्तय। मम कृते किम् आनीतवती ?

anyathā mā cintaya | mama kṛte kim ānītavatī ?

^{otherwise don't think of = 4th P.}

आ- तव कृते अहम् एकम् उत्तमं पुस्तकम् आनीतवती यस्य नाम विवेकचूडामणिः। पठित्वा त्वयि अवश्यं शान्तिः भविष्यति।
ā - tava kṛte aham ekam uttamaṁ pustakam ānītavatī yasya nāma vivekacūḍāmaṇiḥ | paṭhitvā tvayi avaśyaṁ śāntiḥ bhaviṣyati |

6th P. = 4

शि - अनुगृहीतोऽस्मि आर्ये। मयि विश्वासं कुरु। पुस्तकम् अवश्यं पठिष्यामि। श्वः त्वत् स्वीकरिष्यामि। पुनर्मिलामः।

śi - anugrīhīto'smi ārye | mayi viśvāsaṁ kuru | pustakam avaśyaṁ paṭhiṣyāmi | śvaḥ tvat svīkariṣyāmi | punarmilāmaḥ |

^{3rd P.}
अनुगृहीतोऽस्मि
अनुगृहीतोऽस्मि
anugr. hīto'smi

5th P.

अभ्यासः (abhyāsaḥ) - Practice

अहम् aham / त्वाम् tvām = त्वा tvā

अद्य
adya

लेखं
lekham

पठामि
paṭhāmi

पाठयामि (णिच् णिच् = Causative)
pāṭhayāmi => make 'you' read

श्वः
śvaḥ

गीतां
gītāṃ

लिखामि
likhāmi

लेखयामि
lekhayāmi

अहम्
aham

परश्वः
paraśvaḥ

कवितां
kavitāṃ

लेखिष्यामि
lekhiṣyāmi

त्वां / त्वा
tvāṃ / tvā

लेखयिष्यामि
lekhayiṣyāmi

ह्यः
hyaḥ

लेखनीं
lekhanīṃ

दत्तवान् / वती
dattavān / vatī

दापितवान् / वती
dāpitavān / vatī

परह्यः
parahyaḥ

काव्यं
kāvyam

श्रुतवान् / वती
śrutavān / vatī

श्रावितवान् / वती
śrāvitavān / vatī

त्वम् tvam / माम् mām = मा mā

अद्य
adya

मां / मा
mām / mā

मिलसि किम्?
milasi kim?

प्रपरश्वः
praparaśvaḥ

मां विना
mām vinā

गमिष्यसि
gamiṣyasi

त्वं
tvam

आगामि-मासे
āgāmi-māse

मां / सहोदरीं
mām / sahodarīm

लेखिष्यसि / वदिष्यसि
lekhiṣyasi / vadiṣyasi

प्रपरह्यः
praparahyaḥ

तम् / ताम् / तत्
tam/ tām / tat

दृष्टवान् / वती
dr̥ṣṭavān / vatī

गत-सप्ताहे
gata-saptāhe

सङ्गीतं
saṅgītaṁ

गीतवान् / वती
gītavān / vatī

मया mayā / त्वया tvayā

सः / सा / तत् / भवान् / वती
saḥ / sā / tat/ bhavān/ vatī

मया
mayā

क्रीडति / सि / आमि
krīḍati / si / āmi

ते / ताः / तानि / भवन्तः / वत्यः
te / tāḥ / tāni /bhavantaḥ /vatyaḥ

त्वया
tvayā

सह
saha

न द्रक्ष्यन्ति / ष्यथ / ष्यामः
na drakṣyanti / ṣyatha / ṣyāmaḥ

त्वम् / यूयम्
tvam / yūyam

केन / कया
kena / kayā

विना
vinā

चित्रं दृष्टवान् / वती / वन्तः / वत्यः
citraṁ drṣṭavān / vatī / vantaḥ / vatyaḥ

तेन / तया
tena / tayā

क्रीतवान् / वती / वन्तः / वत्यः
krītavān / vatī / vantaḥ / vatyaḥ

अहम् / वयम्
aham / vayam

बालकेन / बालिकया
bālakena / bālikayā

स्वदेशे / नगरे भ्रम ...
svadeśe / nagare bhrama ...

मह्यं mahyam = मे me / तुभ्यम् tubhyam = ते te

सः / सा ...

ददाति / ददति
dadāti / dadati

ते / ताः ...

मह्यं / मे
mahyam / me

ददासि / दत्थ
dadāsi / dattha

त्वम् / यूयम्

ददामि / ददमः
dadāmi / dadmah

अर्पयति / अर्पयन्ति ...
arpayati / arpayanti ...

अहम् / वयम्

तुभ्यं / ते
tubhyam / te

नमः
namah

नृत्यं रोचते / नृत्यानि रोचन्ते
nṛtyam rocate / nṛtyāni rocante

like

मत् mat / त्वत् tvat

सः / सा / तत् / भवान् (वती)
saḥ / sā / tat / bhavān (vatī)

ते / ताः / तानि / भवन्तः (वत्यः)
te / tāḥ / tāni / bhavantaḥ (vatyaḥ)

त्वम् / यूयम्
tvam / yūyam

अहम् / वयम्
aham / vayam

सर्वम् (अपि)
sarvam (api)

किमपि न
kimapi na

मत्
mat

अधिकं / अल्पं
adhikaṁ / alpaṁ

वरं
varaṁ

त्वत्
tvat

न्यूनं
nyūnaṁ

ज्येष्ठः / आ / आः
jyeṣṭhaḥ / ā / āḥ

कनिष्ठः / आ / आः
kaniṣṭhaḥ / ā / āḥ

स्वीकरोति / कुर्वन्ति / करोषि / कुरुथ / करोमि / कुर्मः
svīkaroti / svīkurvanti / karoṣi / kurutha / karomi / kurmaḥ

प्राप्नोति / प्राप्नुवन्ति / प्राप्नोषि / नुथ / नोमि / नुमः
prāpnoti / prāpnuvanti / prāpnoṣi / nutha / nomi / numah

गृह्णाति / गृह्णन्ति / गृह्णासि / गृह्णीथ / गृह्णामि / गृह्णीमः
gr̥hṇāti / gr̥hṇanti / gr̥hṇāsi / gr̥hṇītha / gr̥hṇāmi / gr̥hṇīmaḥ

अस्ति / सन्ति / असि / स्थ / अस्मि / स्मः
asti / santi / asi / stha / asmi / smaḥ

मम mama = मे me / तव tava = ते te

सः / सा / तत् / भवान् (वती)
saḥ / sā / tat/ bhavān (vatī)

मङ्गलम्
maṅgalam

इच्छति
icchatī ...

ते / ताः / तानि / भवन्तः (वत्यः)
te / tāḥ / tāni/ bhavantaḥ (vatyaḥ)

मम / मे
mama/me

विषये किं
viṣaye kiṁ

जानाति / जानन्ति / जानासि / जानीथ / जानामि / जानीमः
jānāti / jānanti / jānāsi / jānītha / jānāmi / jānīmaḥ

कृते कार्यं
kṛte kāryam

करिष्यति ...
kariṣyati ...

त्वम् / यूयम्
tvam / yūyam

तव / ते
tava / te

सहोदरः / री
sahodaraḥ / rī

अस्ति ...
asti ...

गृहम् अवश्यम्
gṛham avaśyam

आगमिष्यति ...
āgamiṣyati ...

अहम् / वयम्
aham / vayam

पत्रं
patraṁ

प्रेषितवान् / वती ...
preṣitavān / vatī ...

मयि mayi / त्वयि tvayi

सः / सा / भवान् (वती) ...
saḥ / sā / bhavān (vatī) ...

तस्य / तस्याः / भवतः / त्याः
tasya / tasyāḥ / bhavataḥ / tyāḥ

त्वं / तव ...
tvam / tava ...

अहं / मम ...
aham / mama ...

विश्वासं / विश्वासः
viśvāsaṁ / viśvāsaḥ

करोति / षि / मि ...
karoti / ṣi / mi ...

स्नेहं / स्नेहः
snehaṁ / snehaḥ

अस्ति
asti

मयि
mayi

साहसः
sāhasaḥ

अस्ति
asti

दया
dayā

त्वयि
tvayi

शान्तिः
śāntiḥ

सौन्दर्यम्
saundaryam

वचनम् ->
vacanam

विभक्ति - vibhakti

प्रथमा
prathamā

द्वितीया
dvitīyā

तृतीया
tritīyā

चतुर्थी
caturthī

पञ्चमी
pañcamī

षष्ठी
ṣaṣṭhī

सप्तमी
saptamī

(सम्बोधनम्)
(sambodhanam)

एकवचनम्
ekavacanam

अस्मद् - asmad

अहम्
aham

माम् / मा
mām / mā

मया
mayā

मह्यम् / मे
mahyam / me

मत्
mat

मम / मे
mama / me

मयि
mayi

एकवचनम्
ekavacanam

युष्मद् - yuṣmad

त्वम्
tvam

त्वाम् / त्वा
tvām / tvā

त्वया
tvayā

तुभ्यम् / ते
tubhyam / te

त्वत्
tvat

तव / ते
tava / te

त्वयि
tvayi

सुभाषितम् (subhāṣitam)

मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु।

manmanā bhava madbhakto madyājī māṁ namaskuru।

मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोऽसि मे॥ श्रीमद्भगवद्गीता १८।६५॥

māmevaiṣyasi satyaṁ te pratijāne priyo'si me|| śrīmadbhagavadgītā 18 | 65 ||

Always think of me, be devoted to me, worship me, and offer obeisance to me.
Doing so, you will certainly come to me. This is my pledge to you,
for you are very dear to me.

Gītā: A Living Creation

The Bhagavadgita is a true scripture of the human race, a living creation rather than a book, with a new message for every age and a new meaning for every civilisation.

Sri Aurobindo

Seer, Poet and Philosopher

(15th August 1872 – 5th December 1950)

Conclusion

पुनर्मिलामः punarmilāmaḥ

NPTEL ONLINE CERTIFICATION COURSES

*Thank
you*

